

KİTAP TANITIMI

ÖNCÜ TİYATRO VE DİJİTAL ÇAĞDA GÖSTERİM

Hakan UÇAR *

Ayşin Candan (2013), Öncü Tiyatro ve Dijital Çağda Gösterim, İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

20. yüzyıl birçok alanda büyük değişimlerin ve gelişmelerin yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. Bilim ve teknolojiye yaşanan büyük atılımlar insanların yaşam algılarını tümüyle değiştirecek bir boyuta gelmiştir. Bilgiye ulaşmadaki kolaylık sayesinde insanlar, kendilerine geçmişte sunulan ve gerçek olarak kabul ettirilen değerleri sorgulama konusunda daha cesur olmaya başlamışlardır. Bu durum sanatçıları da doğal olarak etkilemiştir. Ayrıca 20. yüzyıl gibi alında iki büyük dünya savaşı lekesi bulunan bir yüzyılın sanatçılarının önceki yüzyılda sanata hâkim olan akımları yaşatması mümkün değildi. 20. yüzyılda teknolojinin ve bilimin gelişimini önlenemez bir şekilde eserleri içine alan sanatçılar, yaşamdaki kaosu da sanatlarının çekim alanına yerleştirdiler. Tiyatro sanatı da hayatla olan yakın bağından ötürü 20. yüzyılın gelişmelerinden etkilendi.

2013 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'ndan Öncü Tiyatro ve Dijital Çağda Gösterim adıyla ikinci baskısı yapılan kitapta Prof Dr. Candan, 20. Yüzyıl tiyatrosunu incelerken tarihsel bir sıra takip etmek yerine yüzyılın önemli sahne olgularını sıçramalı bir biçimde ele almayı yeğlemiştir. Kitapta İçindekiler, Önsöz ve Yeni Baskıya Önsöz başlıklarından sonra yedi bölüm bulunmaktadır. Kitap, yedinci bölümden sonra gelen "Son söz" bölümü, Kaynakça ve Dizin bölümleriyle bitmektedir.

Kitabın önsözünde 20. yüzyılın başında tiyatronun gelişimini incelerken "avantgarde"nin en büyük itici güç olduğunu söyleyen Candan, kitaptaki "Öncü" başlığının buradan geldiğini belirtmiştir. Prof Dr. Candan "Çağımızın tiyatrosunda bütünleştirici tını, öncülük kavramında buluyorum." (2013: Önsöz X) diyerek 20. yüzyıl tiyatrosunun gelişimine yönelik temel bakış açısını ortaya koymuştur. O halde diyebiliriz ki bu kitap, modern sanat akımlarının 20. yüzyıl sanatsal ruhuna bir şey katmadığını gören sahne sanatçılarının her konuda öncü olacak adımlar attıklarını bize göstermek amacıyla yazılmıştır. Ayrıca tüm sahne sanatçıları birleştiren bir ortak bağ vardır. İşte bu da öncü olma arzudur. Bir bakıma eskiyi yıkan yeniyi de öncü olarak ortaya süren bir kapsayıcı anlayıştan söz edilmektedir. Kitabın ana fikri işte bu bağ okuyucuya ispatlamaktır. Önsözden sonra gelen "Yeni Baskıya Önsöz" başlığında ise yarım sayfalık bir alanla kitabın yeni baskısını yapmaya neden ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

"Çağdaş Sahnenin Temeli Atılıyor" başlıklı kitaptaki birinci bölümde yazar, üç sanatçıya yer vermiştir. Richard Wagner, Adolphe Appia ve Edward Gordon Craig'in tiyatro sanatı üzerine yaptıkları öncü çalışmalar ve günümüze etkileri okuyucuya gösterilmiştir. Wagner'in "Ortak Sanat Yapıtı" kavramı; Appia'nın "Euritmi" çalışmaları; Craig'in "Üstün Kukla" kavramı sahne sanatları açısından bu bölümde üzerinde durulan önemli yeniliklerdir.

“Yönetmenin Ortaya Çıkışı” başlıklı kitaptaki ikinci bölümde yönetmenin neden gerektiği sorusuna cevap arayan yazar, özellikle Rus yönetmen Konstantin Stanislavski’ye uzun bir yer ayırmıştır (2013: 32-38). Ayrıca bu bölümde Dük II. George, Tairov, Meyerhold, Vak-tangov ve Reinhardt gibi isimlerin de yönetmenliğin ortaya çıkışı ve gelişim sürecindeki çalışmalarına yer verilmiştir.

Fütürizm, Dışavurumculuk, Dadaizm, Gerçeküstücülük, Bauhaus olmak üzere gerçekçi ve doğalcı anlayışı yıkan beş öncü akımın ortaya çıkışı ve yayılışına değinilen “Tarihsel Öncü Akımlar” başlıklı kitaptaki üçüncü bölümde öncü akımların da sahne sanatları açısından kendi içerisinde ikiye ayrıldığını görüyoruz. Candan’a göre Dışavurumculuk ve Gerçeküstücülük dramatik yazın üzerinde etkiliyken; diğerleri sahne ve tiyatral betimleme üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca bu bölümde öncü akımların ortaya koydukları yeni terimleri bulmak da mümkündür.

Erwin Piscator ve Bertolt Brecht’in tiyatroya kattıkları yeni bir soluk olan “Politik Tiyatro” kitaptaki dördüncü bölümdür. Yazar bu bölümde Birinci Dünya Savaşı, Rusya’daki Devrim ve Almanya’daki siyasal çalkantılara değinerek tarihi bir sıra takip etmiştir. Dönemin siyasi olaylarını hatırlatmıştır (2013: 93-94-95-96). Özellikle Brecht’in yaşadıkları ile tiyatrosunu özdeşleştirmesi önemlidir. Piscator ve Brecht’in günümüz tiyatrosuna getirdiği yeni yaklaşımlarına da bu bölümde değinilmiştir. Piscator’un sinemayı tiyatrodaki kullanması; Brecht’in gestus ve yabancılaşma etkisi, katharsis kavramı, çelişik seyirci isteği bunlardan bazılarıdır.

“Törensiz Tiyatro: Coşku Tiyatrosu” başlığını taşıyan kitaptaki beşinci bölümde Prof. Dr. Candan, Antonin Artaud’un Zulüm Tiyatrosu ve Grotowski’nin Yoksul Tiyatrosu’na yer vermiştir. Bu bölümde yazar, daha çok soyutlaşan ve Uzak Doğu felsefesine doğru kayan bir sanat anlayışının sahne sanatlarına egemen olduğu bir alan üzerine dikkatimizi çeker.

Platoncu Artaud ile sahnede teknoloji gü-rütüsüne karşı olan Grotowski’nin bir arada aynı başlıkta bulunması sahne sanatlarındaki öncü hareketlerin aldığı yeni yönü göstermesi açısından oldukça ilgi çekicidir. Bu bakımdan Prof. Dr. Candan’ın tespitleri oldukça yerindedir.

Kitaptaki altıncı bölüm olan “Yüzyıl Sonunun Arayışları”nda evrensel bir tiyatroya yönelik atılan adımları görmekteyiz. Peter Brook’un Hint kültüründen aldığı “Mahabharata” adlı oyunu bunun en güzel örneğidir. Candan, bu bölümde ayrıca Eugenio Barba’nın tiyatro antropolojisi kavramına ve Grotowski’nin tiyatro sonrası dönemine yer vermiştir. Amerika’da başlayan öncü hareketlerden biri olan Alternatif Tiyatro’nun özelliklerini de bu bölümde öğreniyoruz.

Kitabın yedinci bölümü “Biçimsel Arayışlar” başlığını taşımaktadır. “Gösterim Sanatı” ve “Dans Tiyatrosu” olmak üzere iki bölüme ayrılan bu bölümde yazar, gösterimin ve dansın 20. yüzyılda aldığı yeni yaklaşımları tespit etmektedir. Bu bölümde Jooss, Pina Bausch, Robert Wilson gibi isimlerin yaptıkları öncü hareketlerle sahne sanatlarının yöneldiği farklı bakış açıları gösterilmektedir.

“Sonsöz” bölümünde kitabın adında da bulunan “Öncü” sözcüğünün 20. yüzyılda tiyatro sanatı üzerindeki gelişimsel özelliğini açıklayan Candan, tiyatrodaki postmodern durumu da belirleyerek kitabın anlatı çerçevesini çizmiştir. Kitapta “Sonsöz” bölümüne kadar postmodern kavramı kullanılmamıştır. Bunun nedeni olarak da yazarın kitabın içeriğinde 20. yüzyılın öncü hareketlerini genel hatlarıyla tanıttikten sonra sonsöz olarak sanatsal bakış açısındaki yeniliklerin postmodern bir çerçevede toplandığını vurgulamak istemiş olduğunu söyleyebiliriz. Bu sayede de 20. yüzyıldaki öncü hareketlerin tamamı postmodern bakış açısının ürünü olmak vasfını kazanır. Yazarın sanatçılarda görmek istediği bütünleştirici ruh böylece daha da sağlamlaşır.

Kitap her bölüm için ayrı ayrı hazırlanan kaynakça bölümü ve dizin ile bitmektedir. Kaynakçayı incelediğimizde yerli ve yabancı birçok eserden yazarın faydalandığını görüyoruz. Bu eserler arasında güncel olan yapıtların ağırlıklı olduğunu söyleyebiliriz. Kaynakça, yazarın kitabını alanındaki hâkimiyetini ispatlayan zengin bir birikimin eseri olarak yazdığını ispatlamaktadır.

20. yüzyılın bitmesine altı yıl kala yani 1994 yılında Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan "Yirminci Yüzyılda Öncü Tiyatro" kitabıyla Candan, son yüzyılda tiyatro sanatında görülen öncü hareketlere bütüncül bir bakış sunmuştur. 2013 yılında ise 20. yüzyılın bitmesi ve yeni bin yıl dönemecinin konuları ve küreselleşmenin getirdiği çelişkileri keskinleştirmesi üzerine yazar, sahne ve oyun sanatlarında türler ve disiplinlerarası ayrımların belirsizleştiğini düşünerek yeni bir bakış açısıyla kitabın yeni bir baskısını hazırlamıştır.

2013 yılında bu sefer İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'ndan ismi "Öncü Tiyatro ve Dijital Çağda Gösterim" olarak basılan incelediğimiz kitapta yazar 20. yüzyıl tiyatrosunu incelerken tarihsel bir sıra takip etmek yerine yüzyılın önemli sahne olgularını sıçramalı bir biçimde ele almayı yeğlemiştir. Kitabın 2013'teki ikinci baskısında yazarın kitapta isim değişikliğine gitmesi oldukça dikkat çekicidir.

1994'teki birinci baskıda kullanılan Yirminci Yüzyılda Öncü Tiyatro başlığı kitabın içeriğine göre daha dar ve kısıtlı bir anlam dairesi çizmektedir. Oysaki ikinci başlıkta kullanılan Öncü Tiyatro ve Dijital Çağda Gösterim başlığı kitabın içeriğine daha uygundur. Bu başlık, kitabın sahne sanatlarında bugün var olan yenilik ve gelişimleri de içine alabilecek şekilde bir içeriğe sahip olduğu hissini okuyucuya daha başarılı bir şekilde iletmektedir. Bu açıdan yazarın yeni baskıda kitabının adını değiştirmesini doğru bir karar olarak görüyoruz.

Sahne sanatlarının her alanında (sahne tasarımı, yönetmen, ışık, ses, oyun yazarlığı v.b.) günümüzde de yaşanan yeniliklerin üzerine tutulan bir mercekle nitelenebileceğimiz Öncü Tiyatro ve Dijital Çağda Gösterim kitabı, birbirinden çok farklı yönlerde hareket ediyormuş gibi görünen sanatçıların aslında postmodern bir bakış açısıyla ortak bir hedefe gittiklerini bize göstermektedir.

Bu yüzden de sahne sanatlarındaki tüm yeni fikirleri Candan, "Öncü" ismiyle karşılamayı uygun görmüştür. Yazar, bu isimle sanatçıların dağınık ve birbirlerinden habersiz hareket etmediklerini, yeni ve ilk olana doğru yaratıcı bir bakış açısı taşıdıklarını bilmemizi istemiştir. Kitabı okuyanlar da sanatçıların bu ortak hareket tavrını görecektir. Bu niteliğini de göz önüne alırsak 20. yüzyıl gibi değişimin çok hızlı ve keskin olduğu bir yüzyılda tiyatronun öncü hareketlerini tespit eden, bu hareketleri ortaya çıkaran sanatçıların genel bir portresini çizen "Öncü Tiyatro ve Dijital Çağda Gösterim" kitabı eşsiz donanımıyla Prof. Dr. Aysin Candan'ın kaleminden çıkan, sahne sanatları alanının başvuru eserlerinden biridir.